

1. АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО: ПРОБЛЕМИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.

УДК 342.9

Роман Вербицький,
заступник керівника апарату
Тернопільського окружного
адміністративного суду

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ТА НАЛЕЖНОГО УРЯДУВАННЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Висвітлено особливості застосування європейських принципів правової визначеності та належного урядування в адміністративному судочинстві з урахуванням тенденцій розвитку судової практики. Здійснено системне тлумачення та зроблено висновок про узагальнене застосування згаданих принципів для захисту прав, свобод та інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Ключові слова: адміністративне судочинство, принцип правової визначеності, принцип належного урядування, система правосуддя, прецедент.

Вербицький Р.А.

Европейские принципы правовой определенности и надлежащего управления в административном судопроизводстве

С учетом тенденций развития судебной практики освещены особенности применения европейских принципов правовой определенности и надлежащего управления в административном судопроизводстве. Осуществлено системное толкование и сделан вывод об обобщенном применении упомянутых принципов для защиты прав, свобод и интересов лиц от нарушений со стороны субъектов властных полномочий.

Ключевые слова: административное судопроизводство, принцип правовой определенности, принцип надлежащего управления, судебная система, прецедент.

Verbytskyi R.A.

European principles of legal understanding and relevant governance in administrative court

Taking into account the tendencies of the development of judicial practice, special features of the application of the European principles of legal certainty and good governance in administrative legal proceedings are highlighted. A systematic interpretation was made and a conclusion was drawn about the general application of the aforementioned principles to protect the rights, freedoms and interests of individuals from violations by the subjects of power.

Keywords: administrative justice, the principle of legal certainty, the principle of good governance, judicial system, precedent.

Постановка проблеми. Українська система правосуддя потребує якісних змін, які будуть покликані вирішити питання правозастосування у найскладніших його варіаціях – відсутності прямої норми закону для врегулювання спірних правовідносин. У таких випадках українська Феміда враховує принципи права – європейські принципи правосуддя. Такі принципи права є частиною прецедентного права, яке мимоволі заповнює правовий вакуум в українському праві, стаючи де-факто джерелом права. Разом з тим принципи правової визначеності та належного урядування є доробком конституційного принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України) в широкому його тлумаченні [1].

Аналіз досліджень і публікацій проблеми. Проблематика європейських принципів правосуддя в системі українського судочинства частково висвітлювалось Корженком В. В., Приймак А. М., Богачовою

© Роман Вербицький, 2018

А. А., Пухтецькою А. А., Гультай М. М., Кияницею І. П., Шевчук Б. М. та іншими. Останні досліджували питання принципів правової визначеності та належного урядування, опираючись здебільшого на науковий, теоретичний аспект.

Виклад основного матеріалу. Захист прав, свобод та інтересів осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві базується на системному аналізі ст. ст. 3,8,19 Конституції України, відповідно до яких верховенство права передбачає, що органи державної влади повинні бути обмежені у своїх діях заздалегідь встановленими та оголошеними правилами, щоб індивід міг впевнено планувати свої дії.

Європейська правова система тлумачить принцип правової визначеності як один із визначальних елементів верховенства права, в основі якого лежить відоме з римського права положення *res judicata* (лат. «вирішена справа»), відповідно до якого остаточне рішення, яке вступило в законну силу, не може переглядатись. Іншими словами, цей принцип гарантує остаточність рішень («що вирішено – вирішено і немає переглядатись до безмежності»).

Принцип правової визначеності має різні прояви. Зокрема, він є одним із визначальних для принципів належного урядування і належної адміністрації (встановлення процедури і її дотримання), частково співпадає із принципом законності (чіткість і передбачуваність закону, вимоги до «якості» закону) [2, с. 62].

Однією із найбільш відомих справ для української системи правосуддя, в якій Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) констатував порушення принципу правової визначеності з огляду на відсутність в законодавстві України положень щодо строків давності притягнення судді до відповідальності за порушення присяги, в контексті дотримання вимог «якості закону», при перевірці виправданості втручання у права, гарантовані статтею 8 Конвенції, є справа «Олександр Волков проти України» (*Oleksandr Volkov v. Ukraine*) від 09.01.2013, заява № 21722/11 [3].

В українське судочинство, зокрема адміністративне, європейській принципи правосуддя (правової визначеності та належного урядування) інтегруються через правові позиції Конституційного Суду України (далі – КСУ) та Верховного Суду (до 15.12.2017 – Верховного Суду України), які в силу імперативних приписів законодавця є обов'язковими для української системи правосуддя, всіх підприємств, установ організацій незалежно від форм власності та фізичних осіб (ст.151-2 Конституції України, ч.5 ст.13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2018 №1402-VIII).

Конституційний Суд України у рішенні від 22.09.2005 №5-рп/2005, надаючи визначення принципу правової визначеності зазначив, що із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, якості та недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [4, с.19].

Іншими словами, орган конституційної юрисдикції вказав, що невизначеність, нечіткість правової норми призводить до дуалізму у правозастосовній практиці, а така невизначеність в діяльності органів державної влади щодо особи призводить до порушення прав, свобод та інтересів особи зі сторони держави.

Ще одним рішенням Конституційного Суду України, в якому достатньо чітко сформульовано поняття верховенства права, є рішення від 29.06.2010 №17-рп/2010. Так, КСУ звернув увагу на правову визначеність як елемент верховенства права, вказавши, що одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності цих норм. Тобто обмеження будь-якого права має базуватись на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [5, с.17].

Згадану позицію поділяє і Венеціанська Комісія, яка у своїй доповіді відзначила, що верховенству права суперечив би такий стан, за якого юридична свобода розсуду виконавчої влади надавалася б необмежено. Тому в законі має бути визначена сфера будь-яких форм розсуду і те, як така свобода повинна здійснюватись, причому це має бути достатньо ясным, щоб окрема особа була належним чином захищена від сваволі.

Також інтерпретація принципів європейського судочинства знайшла своє підтвердження в адміністративному судочинстві у спорах фізичних та юридичних осіб із суб'єктами владних повноважень.

Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду (далі – КАС ВС), надаючи визначення принципу правової визначеності, враховує раніше сформовані позиції ЄСПЛ та КСУ, опираючись на фундаментальні елементи права, які вже розтлумачені вказаними судовими органами.

КАС ВС під час перегляду судових справ щодо оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень (постанова від 20.03.2018 у справі №804/95/17; *постанова від 12.04.2018 у справі №487/843/16-а*; постанова від 13.02.2018 у справі №507/658/16-а; постанова від 17.05.2018 у справі №813/2655/16; у справі №541/2144/16-а від 17.04.2018; постанова від 23.05.2018 у справі №221/5638/16-а; *постанова від 25.04.2018 у справі № 466/10696/16-а*; постанова від 06.03.2018 у справі №454/1648/16-а; постанова від 22.05.2018 у справі №295/9940/17 ...), вирішуючи питання про наявність об'єктивних перешкод для своєчасної реалізації прав щодо оскарження судового рішення в апеляційному порядку у строк, встановлений процесуальним законом, надав визначення принципу правової визначеності виходячи із такого [6; 7; 8; 9; 10].

Як вбачається із рішень ЄСПЛ «Устименко проти України», «Рябих проти Росії», «Брумареску проти Румунії» та «Новік проти України», право на справедливий судовий розгляд, гарантоване ч.1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має тлумачитися у світлі Преамбули Конвенції, відповідна частина якої проголошує верховенство права спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним з основоположних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який передбачає дотримання принципу *res judicata*, тобто принципу остаточності рішення, згідно з яким жодна зі сторін не має права домагатися перегляду остаточного і обов'язкового рішення лише з метою повторного слухання справи і постановлення нового рішення. Відхід від цього принципу можливий лише тоді, коли він зумовлений особливими і непереборними обставинами. Суд постановив, що якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі впливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності [11; 12; 13].

Крім цього, КАС ВС зазначив, що у випадку недостатньої чіткості чи суперечливості норм права, вони мають тлумачитися на користь невідного суб'єкта.

У рішенні «Пономарьов проти України» ЄСПЛ звернув увагу на те, що якщо звичайний строк оскарження поновлюється зі впливом значного періоду часу, таке рішення може порушити принцип правової визначеності [14]. Хоча саме національним судам насамперед належить виносити рішення про поновлення строку оскарження, їх свобода розсуду не є необмеженою. Суди повинні обґрунтовувати відповідне рішення. У кожному випадку національні суди повинні встановити, чи виправдовують причини поновлення строку оскарження втручання у принцип правової визначеності, особливо коли національне законодавство не обмежує дискреційні повноваження судів стосовно часу або підстав для поновлення строків.

Під час розгляду справ щодо оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг допомоги, захисту, пільг Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду надав визначення про застосування принципу правової визначеності, покликаючись на те, що практикою ЄСПЛ сформовано підхід щодо розуміння правової визначеності як засадничої складової принципу верховенства права. Так, зіславшись на рішення ЄСПЛ «Церква Бессарабської Митрополії проти Молдови» суд зазначив, що закон має бути доступним та передбачуваним, тобто вираженим з достатньою точністю, щоб дати змогу особі в разі необхідності регулювати його положеннями свою поведінку («Judgment in the Case of Metropolitan Church of Bessarabia and Others v. Moldova» № 45701/99)» постанова від 13.02.2018 у справі №263/5715/17; постанова від 06.02.2018 у справі №520/4790/17; *постанова від 13.02.2018 у справі №580/122/17*; *постанова від 13.02.2018 у справі №571/123/17*; *постанова від 20.02.2018 у справі №679/761/15-а ...*) [15; 16; 17].

Крім цього, в постанові від 03.04.2018 у справі №818/399/17 КАС ВС, інтерпретуючи принцип правової визначеності у спірних правовідносинах, вказав, що сприйняття верховенства права як конституційного принципу вимагає того, аби будь-який громадянин перед тим, як вдатися до певних дій, мав змогу знати заздалегідь, які правові наслідки настануть (рішення ЄСПЛ у справі *Black Clawson Ltd. v. Papierwerke AG (1975) AC 591 at 638*) [18].

КАС ВС, покликаючись на позиції ЄСПЛ, вказав, що сутність принципу правової визначеності визначається як забезпечення передбачуваності ситуації та правовідносин у сферах, що регулюються. Цей принцип не дозволяє державі посилається на відсутність певного правового акта, який визначає механізм реалізації прав і свобод громадян, закріплених у конституційних та інших актах.

Враховуючи рішення ЄСПЛ *Yvone van Duyn v. Home Office*, КАС ВС зазначив, що принцип правової визначеності означає, що зацікавлені особи повинні мати змогу покладатись на зобов'язання, взяті державою, навіть якщо такі зобов'язання містяться в законодавчому акті, який загалом не має автоматичної прямої дії.

Така дія названого принципу пов'язана із іншим принципом – відповідальності держави, який полягає в тому, що держава не може посилатись на власне порушення зобов'язань для запобігання відповідальності.

На державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок («Лелас проти Хорватії», «Тошкуце та інші проти Румунії») і сприятимуть юридичній визначеності у правовідносинах («Онер'їлдіз проти Туреччини», та «Беєлер проти Італії») [18].

Невід'ємним елементом принципу правової визначеності є принцип належного урядування, який не повторює перший, а є його логічним продовженням.

Касаційним адміністративним судом надано широке визначення принципу належного урядування під час розгляду судових справ, з урахуванням принципу практики ЄСПЛ (*постанова від 11.04.2018 у справі №805/1205/18, постанова від 15.02.2018 у справі 2а-587/10/1522; постанова від 20.03.2018 у справі №876/7/17; постанова від 25.04.2018 у справі №826/3705/17 ...*).

Описуючи принцип належного урядування, під час розгляду згаданих судових справ КАС ВС дійшов висновку про особливу важливість принципу належного урядування. Враховуючи рішення ЄСПЛ «Рисовський проти України», «Беєлер проти Італії», «Онер'їлдіз проти Туреччини», «*Megadat.com S.r.l. проти Молдови*», «Москаль проти Польщі», «Тошкуце та інші проти Румунії» КАС ВС зазначає, що у разі, коли йдеться про питання загального інтересу, зокрема, якщо справа впливає на такі основоположні права людини, як майнові права, державні органи повинні діяти вчасно та в належний і якомога послідовніший спосіб. Зокрема, на державні органи покладено обов'язок запровадити внутрішні процедури, які посилять прозорість і ясність їхніх дій, мінімізують ризик помилок і сприятимуть юридичній визначеності у цивільних правовідносинах, які зачіпають майнові інтереси.

Тобто, виходячи з принципу належного урядування, державні органи загалом зобов'язані діяти вчасно та в належний спосіб, а держава не повинна отримувати вигоду у вигляді поновлення судами строку на оскарження судових рішень та виправляти допущені органами державної влади помилки за рахунок приватної особи, яка діяла добросовісно.

В продовження тлумачення значення і сутності принципу належного урядування, КАС ВС покликається на рішення ЄСПЛ «Лелас проти Хорватії» та зазначає, що держава, чії органи влади не дотримувалися своїх власних внутрішніх правил та процедур, не повинна отримувати вигоду від своїх правопорушень та уникати виконання своїх обов'язків.

Отже, ризик будь-якої помилки, зробленої органами державної влади, повинна нести держава, а помилки не повинні виправлятися за рахунок зацікавленої особи, особливо, якщо при цьому немає жодного іншого приватного інтересу.

Верховний Суд підкреслює, що дотримання принципу належного урядування оцінюється одночасно з додержанням принципу пропорційності, при тому, що немає точного, вичерпного переліку обставин і фактів, установлення яких беззаперечно свідчатиме про додержання чи порушення «справедливої рівноваги між інтересами суспільства та необхідністю додержання фундаментальних прав окремої людини». Цей критерій більшою мірою оцінний і стосується суб'єктивної складової кожної конкретної справи, а тому має бути з'ясований у кожній конкретній справі на підставі безпосередньо встановлених обставин і фактів.

КАС ВС застосовує принцип належного урядування із урахуванням приписів Резолюції Комітету Міністрів Європи 77 (31) від 28.09.1977 «Про захист особи відносно актів адміністративних органів». Урядом держав-членів рекомендовано керуватися у своєму праві й адміністративній практиці принципами (право бути вислуханим, яке означає, що щодо будь-якого адміністративного акта, який за своїм характером може несприятливо впливати на права, свободи або інтереси особи, така особа може пред'явити факти й аргументи та у відповідних випадках докази, що будуть ураховані адміністративним органом; право на виклад мотивів, яке означає, що, якщо адміністративний акт є таким, що за своїм характером несприятливо впливає на права, свободи або інтереси особи, така особа отримує інформацію про мотиви, на яких він ґрунтується. Інформація про мотиви зазначається в акті або передається відповідній особі, за її запитом, у письмовій формі протягом розумного строку), які наводяться у додатку до цієї резолюції. Ці принципи застосовуються для захисту осіб як фізичних, так і юридичних, в адміністративних процедурах відносно

будь-яких індивідуальних заходів або рішень, які були прийняті в ході здійснення публічної влади і які за своїм характером безпосередньо впливають на їхні права, свободи або інтереси (адміністративні акти) [19].

Таким чином, КАС ВС тлумачить принципи правової визначеності та належного урядування виходячи із розуміння та засад, які закладені ЄСПЛ, не вдаючись до власних інтерпретацій. Аналогічну позицію займає і Конституційний Суд України, який дублює сутність європейських принципів правосуддя у своїх рішеннях.

Детально ознайомившись із визначеннями принципів правової визначеності та належного урядування, яке запропоновано українською системою правосуддя, поєднавши останні із національними стандартами захисту та нормами ст.ст. 3, 8, 9, 19, 55 Конституції України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, можна дійти такого висновку щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві.

Згідно із Конституцією України, людина є основною соціальною цінністю. Проектуючи свою політику, визначаючи основні вектори розвитку, приймаючи нормативно-правові акти, встановлюючи процедури та правила, заборони та обмеження, надаючи гарантії, утворюючи «інститути», держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Держава надає особі права та обмежує їх у встановлених випадках. Більше того, держава гарантує дотримання прав особи. Права особи є досить широкими за своїм змістом, однак вони не є безмежними. Права особи визначаються і диктуються самою державою. Вони впливають із прийнятих нормативно-правових актів, встановлених правил і процедур, наданих гарантій і преференцій і т.д. Права особи впливають із міжнародних зобов'язань держави. Особа під час реалізації наданих державою прав «поважає» свободу дій, яка надана їй державою. Така «повага» полягає у дотриманні запропонованих державою «правил гри» – дотримання приписів нормативно-правових актів під час здійснення певної діяльності, процедур та правил, дотримання прав інших осіб. Дотримуючись запропонованих державою правил, особа діє із певною свободою розсуду, кордони якої є приписами нормативно-правових актів, яких особа дотримується, бажаючи досягти певного правового результату. Діючи відповідним чином, згідно із запропонованими правилами, в особи виникають законні сподівання на те, що правовий результат буде досягнутий поза всяким сумнівом, оскільки особа дотрималась вимог, які встановила держава. Держава не може вдаватись до необдуманого зміни встановлених правил для особи з метою створення їй перешкод у досягненні правового результату. Держава не може вдаватись до тлумачення нечітких правил на свою користь, оскільки саме вона несе ризик того, що встановила для особи, в іншому випадку такі дії будуть правовим свавіллям, а права особи зазнаватимуть порушень. Більше того, якщо особа діяла добросовісно, поважаючи правила, встановлені державою, дотримуючись їх, не вдаючись до порушень, держава повинна нести ризик будь-яких несприятливих наслідків, що пов'язані із нечіткістю, неясністю, невизначеністю, двозначністю трактування таких правил. Такі сумніви в безпекаційному порядку повинні тлумачитись на користь особи – незахищеного суб'єкта у відносинах із державою. Результатом такого тлумачення є досягнення особою того результату, на який вона розраховувала, коли діяла у відповідності до встановлених державою правил. Повага та суворе дотримання особою встановлених державою правил, з однієї сторони, та дотримання права і гарантії особи державою, з іншої сторони, називається верховенством права, а держава, де панує такий стан речей, – правовою. Отже, особа, яка зазнала таких обмежень із сторони держави, має право на захист своїх прав та законних сподівань в суді. Під час судового провадження саме держава повинна довести поза розумним сумнівом правомірність встановлених державою обмежень прав особи та виключність випадків, до яких такі обмеження були застосовані, довести, що встановлені обмеження були запроваджені з метою дотримання справедливого балансу між інтересами суспільства та фундаментальними правами конкретної особи, довести, що запроваджені обмеження не порушили права особи, а захистили суспільний інтерес від негативних наслідків дій конкретної особи, довести, що такі втручання в права особи були необхідними заради збереження конституційних гарантій інших осіб та інтересів держави загалом. В іншому випадку будь-які сумніви повинні бути розтлумачені на користь особи, яка діяла у відповідності до встановлених правил та процедур.

Висновки. Підводячи підсумки, необхідно вказати, що європейські принципи правосуддя застосовуються в українському адміністративному судочинстві в досить значному обсязі. Їх застосування пов'язане із нечіткістю вітчизняних норм права, наявністю колізій та прогалин, які не дають можливість вирішити спір за суттю.

Водночас рішення судів, які застосовують європейські принципи правосуддя, повинні відповідати критеріям останніх. Тобто судова практика повинна відповідати принципу правової визначеності, щоб

особа, в якій виник спір про право, звертаючись до суду, мала обґрунтовані сподівання на досягнення конкретного правового результату. Такий стан речей буде спрямований на розвантаження українських судів від надмірної кількості безпідставних позовів, які пред'являються через відсутність єдності в стінах української Феміди, невідповідністю судової практики критерію правової визначеності.

Список використаних джерел

1. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя : наук.-метод. Посіб. / за ред. Т. І. Фулей. – К. : Координатор підтримки проектів ОБСЄ в Україні, 2015. – 212 с.
3. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_947.
4. Рішення у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу X «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) // Вісник Конституційного Суду України. – 2005. – № 5. – С. 19.
5. Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзату восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – № 5. – С. 11–17.
6. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.03.2018 у справі №804/95/18. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72899388>.
7. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 12.04.2018 у справі №487/843/16-а. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73355245>.
8. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22.05.2018 у справі №295/9940/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74204066>.
9. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 22.05.2018 у справі №295/9940/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73700349>.
10. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 25.04.2018 у справі №466/10696/16-а. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73700349>.
11. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Новік проти України» від 18.12.2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_442.
12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Брумареску проти Румунії». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIIdx=307>.
13. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Рябіх проти Росії» від 24.07.2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.echr.ru/documents/doc/new/003.htm>.
14. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Пономарьов проти України» від 03.04.2008. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_434.
15. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 13.02.2018 у справі №263/5715/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72288404>.
16. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 20.02.2018 у справі №679/761/15-а. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72364549>.
17. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 06.02.2018 у справі №679/761/15-а. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72064918>.
18. Постанова Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 03.04.2018 у справі №818/399/17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73173405>.
19. Резолюція Комітету Міністрів Європи 77 (31) від 28.09.1977 «Про захист особи відносно актів адміністративних органів». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uchebana5.ru/cont/2458299-p78.html>.

References

1. Konstytutsiya Ukrainy. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
2. Fuley, T.I. (Ed.). (2015). *Zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny pry zdiy-snennya pravosu'ddya: naukovo-metodychnyy posibnyk [Applica-tion of the practice of the European Court of Human Rights in the course of legal pro-ceedings: scientific and methodical manual]*. K.: Ko-ordynator pidtrymky proektiv OBSYE v Ukraini [in Ukrainian].
3. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny u spravi «Oleksandr Volkov proty Ukrainy» vid 09.01.2013. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of «Alexander Volkov v. Ukraine» of 09.01.2013]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_947 [in Ukrainian].
4. Rishennya u spravi za konstytutsiynym podannym 51 narodnoho deputata Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrainy (konstytutsiynosti) polozhen' statti 92, punktu 6 rozdiluh KH «Perekhidni polozhennya» Zemel'noho ko-deksu Ukra-yiny (sprava pro postyne korystuvannya zemel'nymy dilyankamy) [The decision on the case under the constitutional petition of 51 people's deputies of Ukraine regarding the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the provisions of Article 92, paragraph 6 of Section X, «Transitional Provisions» of the Land Code of Ukraine (Case on the permanent use of land)]. (2005). *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy*. – *Bulletin of Constitutional Court of Ukraine*, 5, 19 [in Ukrainian].
5. Rishennya u spravi za konstytutsiynym podannym Upovnovazhenoho Ver-khovnoyi Rady Ukrainy z prav lyudyny shchodo vidpovidnosti Konstytutsiyi Ukrainy (konstytutsiynosti) abazu vos'moho punktu 5 chastyny pershoi statti 11 Zakonu Uk-rayiny «Pro militsiyu» [The decision in the case under the constitutional petition of the Commissioner of the Verkhovna Rada of Ukraine on human rights re-garding the compliance of the Constitution of Ukraine (constitutionality) with the clause of the eighth paragraph 5 of part one of Article 11 of the Law of Ukraine «On the Militia»]. (2010). *Visnyk Konstytutsiynoho Sudu Ukrainy*. – *Bulletin of Constitutional Court of Ukraine*, 5, 11-17 [in Ukrainian].
6. Postanova Kasatsiynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 20.03.2018 u spravi №804/95/18 [Resolution of the Administrative Court of Cas-sation as part of the Supreme Court dated March 20, 2018 in case No. 804/95/1]. Re-trieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72899388> [in Ukrainian].
7. Postanova Kasatsiynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 12.04.2018 u spravi №487/843/16-a [Resolution of the Administrative Court of Cassation as part of the Supreme Court dated April 12, 2018 in case number 487/843/16-a]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73355245> [in Ukrainian].
8. Postanova Kasatsiynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 22.05.2018 u spravi №295/9940/17. [The ruling of the Administrative Court of Cassation as part of the Supreme Court of Ukraine dated May 22, 2018 in case No. 265/9940/17.]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/74204066> [in Ukrainian].
9. Postanova Kasatsiynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 22.05.2018 u spravi №295/9940/17. [The ruling of the Administrative Court of Cassation as part of the Supreme Court of Ukraine dated May 22, 2018 in case No. 265/9940/1]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73700349> [in Ukrainian].
10. Postanova Kasatsiynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 25.04.2018 u spravi №466/10696/16-a. [Resolution of the Administrative Court of Cassation as part of the Supreme Court dated April 25, 2018 in the case No. 466/10696/16-a]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73700349> [in Ukrainian].
11. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny u spravi «Novik proty Ukrainy» vid 18.12.2008. [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of Novik v. Ukraine dated 18.12.2008]. Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_442 [in Ukrainian].
12. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny u spravi «Brumaresku proty Rumuniyi». [Judgment of the European Court of Human Rights in the case of «Brovarrescu v. Romania»]. Retrieved from <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=307> [in Ukrainian].
13. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny u spravi «Ryabykh proty Rosiyi» vid 24.07.2003. [Judgments of the European Court of Human Rights in the case of Ryabykh v. Russia dated 24.07.2003]. Retrieved from <http://www.echr.ru/documents/doc/new/003.htm> [in Ukrainian].
14. Rishennya Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny u spravi «Ponomar'ov proty Ukrainy» vid 03.04.2008. [Judgment of the European Court of Human Rights in Ponomarev v. Ukraine dated 03/04/2008]. Retrieved from http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_434 [in Ukrainian].

15. *Postanova Kasatsynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 13.02.2018 u spravi №263/5715/17. [Resolution of the Court of Cassation as part of the Supreme Court of Ukraine dated 02/13/2018 in case No. 263/5715/17]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72288404> [in Ukrainian].*
16. *Postanova Kasatsynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 20.02.2018 u spravi №679/761/15-a. [The decision of the Administrative Court of Cassation as part of the Supreme Court of Ukraine dated 02/22/2018 in case number 679/761/15-a]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72364549> [in Ukrainian].*
17. *Postanova Kasatsynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 06.02.2018 u spravi №679/761/15-a. [The ruling of the Administrative Court of Cassation as part of the Supreme Court from 02.06.2018 in the case No. 679/761/15-a]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72064918> [in Ukrainian].*
18. *Postanova Kasatsynoho administratyvnoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 03.04.2018 u spravi №818/399/17. [The ruling of the Administrative Court of Cassation as a member of the Supreme Court dated April 3, 2018 in the case No. 818/399/17]. Retrieved from <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73173405> [in Ukrainian].*
19. *Rezolyutsiya Komitetu Ministriv Yevropy 77 (31) vid 28.09.1977 «Pro zakhyst osoby vidnosno aktiv administratyvnykh orhaniv». [«Resolution of the Committee of Ministers of Europe, 77 (31) of September 28, 1977 On the Protection of Individuals in Respect of Acts of Administrative Bodies»]. Retrieved from <http://uchebana5.ru/cont/2458299-p78.html> [in Ukrainian].*

Стаття надійшла до редакції 22.06.2018.